

Inhoud

Proloog 9

Hoofdstuk 1: Personages 18

- Aantal 20
- Achtergrond 25
- Eigenschappen 32
- Ontwikkeling 36

Hoofdstuk 2: Structuur 42

- De structuur in korte verhalen en romans 42
- Vertelperspectief 44
- Met de deur in huis vallen 46
- Chronologie 51
- Afwisseling van tijd en plaats 55

Hoofdstuk 3: Ruimte 59

- Aandacht voor de setting 59

Hoofdstuk 4: Tijd 70

- Tijdsverloop 70
- Grammaticale tijd 73

Hoofdstuk 5: Spanning 79

- Globale spanning 85
- Lokale spanning 89

Hoofdstuk 6: Plot 94

Hoofdstuk 7: Eind goed, al goed 106

Epiloog 114

Bronnen 118

- Literatuur 118
- Vakliteratuur 122

Proloog

Het is winderig als ik naar de Verlengde Hooggravenseweg rijd. En donker. Nog even en de klok wordt teruggezet. Als ik mijn auto uit stap, valt mijn map op de grond, en ik zie mijn lesopzet, voorbeeldtekst en dialoogoefening door de straat dansen. De papieren worden door de wind omhooggedreven de eindeloze herfstlucht in.

Het lokaal zit vol wanneer ik met mijn koffie en map met natte vellen naar binnen loop; twaalf cursisten kijken mij verwachtingsvol aan. Ik haal diep adem en glimlach.

Na een voorstelronde, het uitspreken van de verwachtingen over de cursus, en een vingerlosmaakoefening over een van de geluiden die de cursisten vanochtend hoorden bij het wakker worden, begin ik aan een stukje theorie.

‘Personages worden, zoals William Faulkner zei, pas de moeite waard als ze een innerlijke strijd voeren. Als het conflict mede uit henzelf voortvloeit.’

We praten hierover en ik vraag de cursisten een personage te bedenken met een conflict.

‘Hoe groot moet het conflict zijn?’ vraagt John, de man rechts van mij.

‘Hoe groot?’ herhaal ik, om tijd te rekken en na te kunnen denken over het antwoord.

‘Ja, hoe groot,’ bevestigt hij. ‘Gaat mijn man het in één keer oplossen of komt er meer bij kijken?’

‘We houden het klein,’ zeg ik. ‘Je hoofdpersoon, een verle-

gen meisje, wordt lastiggevalen door haar buurvrouw. Of je hoofdpersoon wil afscheid nemen van zijn geliefde, maar hij zit vast in de stad en het openbaar vervoer staakt. Of de oude vrouw moet zorgen dat het bezoek blijft.' Er wordt al druk geschreven. 'Het grotere werk,' voeg ik eraan toe, 'bewaren we voor de roman.'

'Wat is eigenlijk het verschil tussen een kort verhaal en een roman?' vraagt Rita. Zij is als eerste klaar en heeft personage en conflict in drie zinnen getekend.

'De lengte,' begin ik, maar veel verder kom ik niet en ik voel meteen hoe ontoereikend dit antwoord is. Waar ligt de grens? In de verhalenbundel *Korter dan kort* staan verhalen die een halve pagina beslaan. *The Readers Encyclopedia of American Literature* geeft voor een kort verhaal een ondergrens van 1000 woorden en een bovengrens van 10 000 woorden aan. Betekent dat dan dat alle verhalen van meer dan 10 000 woorden romans zijn? En hoe zit het met de natuurlijke lengte van een verhaal?

'Ik kom hierop terug,' zeg ik. 'Dat het met lengte te maken heeft is evident, maar er zijn nog meer verschillen, en die zal ik in de loop van deze cursus toelichten.'

Eenmaal thuis pak ik pen en papier, en maak een tweedeling op de bladzijde. De linkerkolom krijgt als kop 'kort verhaal' en de rechter 'roman'. En dit overzicht vormt het skelet van dit boek.

In beide kolommen zet ik 'lengte', met een vraagteken. Er is veel te doen over de lengte van een kort verhaal. Wat is de ideale lengte van een verhaal?

'Voor de ideale lengte van een geschrift geldt de basisregel: een tekst die zich met plezier laat lezen, moet zijn natuurlijke lengte hebben. Die lengte ontstaat vanzelf als je niets overbodigs schrijft, maar ook niets weglaat van wat voor de lezer onmisbaar is,' schrijft Bert Reesinck in *Schrijven voor je plezier*.

In *Het naakte schrijven* van Nirav Christophe lees ik: ‘Ja, dank je de koekoek. Niemand wil te veel tekst gebruiken, maar ten opzichte van wat? Moet ik van elke vijf zinnen er vier schrappen of maar één? En welke dan? En waarom?’

Claire Hülsenbeck stelt in *Dertien lessen voor beginnende schrijvers*: ‘Als de personages leven, schrijft het verhaal zichzelf.’

Zo zie je maar: zoveel mensen, zoveel verschillende opvattingen. Het eerste verhaal dat ik naar een uitgever stuurde telde dertig bladzijden (bij regelafstand anderhalf, brede kantlijnen, een groot lettertype en een grote tekengrootte). In mijn begeleidende brief schreef ik: ‘Ik ben benieuwd of het verhaal, in een langere versie, binnen uw fonds past.’

In de retourbrief zei de uitgever zonder meer door het verhaal gefascineerd te zijn. ‘We zien dan ook zeker mogelijkheden om het uit te werken tot een roman en zouden daar graag een keer met je over praten.’

Vele dansjes rond de keukentafel later sloeg de paniek toe. Hoe doe je dat? Hoe maak je van een kort verhaal een roman?

‘Een roman kan soms als een man met erg hoge borst en gezwollen stem op je af komen. Aan de roman kleeft nu eenmaal de grote greep, en dus in één moeite door soms ook de bombast, de megalomanie, de zelfoverschatting en de galm.’

Dit schrijft Joost Zwagerman in zijn inleiding van *De Nederlandse en Vlaamse literatuur vanaf 1880 in 250 verhalen*. ‘Het verhaal verliest zich naar de aard van het genre zelden in bombast. Een goed kort verhaal komt ook niet direct op je af, maar draalt en talmt even, om vervolgens een subtiel gebaar naar je te maken. Het korte verhaal laat de lezer zélf op zich af komen – een essentieel verschil.’

Dit zou betekenen dat aan het korte verhaal de bombast, de megalomanie, de zelfoverschatting en de galm toegevoegd moeten worden om er een roman van te maken. Is dat zo? Dat is maar de vraag.

Dit boek gaat over de zoektocht naar de verschillen en overeenkomsten tussen beide genres. Belangrijker nog: het gaat over wat je aan het verhaal kunt toevoegen om er een roman van te maken. Een kanttekening daarbij is echter dat niet elk verhaal een roman wil worden. Er zijn verhalen die willen blijven zoals ze zijn. Moeten blijven zoals ze zijn: subtiel, even dralend en talmend en in afwachting van de lezer die erop afkomt.

Om welke lengte vraagt het verhaal dat ik wil vertellen? Wat voor consequenties heeft de lengte voor de opbouw van het boek, voor de plot, voor de opbouw van de personages, voor het einde?

In welke zin verschilt de opbouw van een kort verhaal van die van een roman? Welke consequenties heeft dit voor de uitwerking van de personages, voor de verhaallijnen, of voor het einde? Is het verhaal waar je aan werkt een kort verhaal of een deel van een roman? En vooral: Is het mogelijk van een kort verhaal een roman te maken?

Er zijn veel verschillen tussen het schrijven van een kort verhaal en van een roman, maar er zijn ook veel overeenkomsten. Zodra je de verschillen wilt definiëren, daar conclusies uit trekt en er werkplannen bij maakt, vind je ongetwijfeld voorbeelden die het tegendeel bewijzen. Schrijven is geen wetenschap, definities en conclusies houden slechts één verhaal lang stand.

In de praktijk blijkt dat beginnende schrijvers moeite hebben met de opbouw van een vertelling. In een kort verhaal wordt genoeg materiaal voor een dikke roman verwerkt en de romans die in Nederland in honderdduizenden bureauladen liggen, zouden als kort verhaal wellicht beter uit de verf komen.

Een verhalenbundel wordt vaak gezien als opstapje naar een roman, en romans verkopen beter dan korte verhalen. In deze tijden van videoclips en praatprogramma's volgepropt met onderwerpen waar maar weinig tijd aan wordt besteed zou je denken dat korte verhalen juist veel populairder zijn dan

romans. Maar blijkbaar laten lezers zich nog graag lange tijd onderdompelen in een onbekende, langere geschiedenis.

In haar boek *Off the page – Writers Talk about Beginnings, Endings, and Everything in between*, schrijft Carole Burns:

Er wordt gezegd dat het schrijven van een kort verhaal te vergelijken is met de zee op gaan in een kleine boot en de kustlijn nooit uit het oog verliezen, en een roman schrijven met de zee op gaan en net zo lang roeien tot je geen land meer ziet.

De vraag is: kun je in een kleine boot net zo lang roeien tot je geen land meer ziet? Kun je een kort verhaal uitwerken tot een roman, en vooral: hoe doe je dat? Dat zou kunnen zijn wat er bedoeld wordt met de woorden dat er ‘vlees’ aan een verhaal zit. Maar vlees is niks als het zich niet om een mooie structuur drapeert: het skelet moet stevig genoeg zijn om het te dragen. Er moet bloed door de aderen gepompt worden, het moet handen en voeten krijgen, de verhoudingen moeten in orde zijn – het moet, kortom, een levend organisme worden om het verhaalidee uit te kunnen diepen en het te laten groeien.

De mens houdt van definities, en ook de schrijver is niets menselijks vreemd. In de boeken en uitgaven die er over schrijven en de techniek ervan verschenen zijn, wordt vaak getracht criteria aan te leggen die een prozatekst in een hokje kunnen plaatsen.

In de *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur* staat onder andere de volgende omschrijving:

In het kort verhaal spitst de handeling zich toe op één ingrijpende verandering in het bestaan van de held, op

een crisisperiode. (Verhoudingsgewijs is de omvang ervan aanzienlijk kleiner.) Ze bevat een expositie, van een ontwikkeling naar een hoogtepunt en een ontknoping.

Over een roman zegt het *Lexicon voor de Neerlandistiek*:

Naast de lengte als criterium worden meestal ook inhoudelijke argumenten genoemd om tot een onderscheid te komen. Zo zou de roman breder van opzet zijn en de personages in een bepaalde ontwikkeling tonen, terwijl het korte verhaal slechts één (beperkt) conflict uitwerkt. In de roman zou de intrige (plot) als gevolg daarvan gecompliceerder zijn, d.w.z. samengesteld uit hoofd- en nevenintriges. Een kort verhaal zou daarentegen een enkelvoudige structuur kennen. Voorts zou de roman een groter aantal personages, een bredere milieuschildering en een groter tijdsbestek omvatten dan de novelle. Bovendien zou de karaktertekening in de roman uitvoeriger zijn dan in de novelle (bijv. round characters). In de praktijk blijkt dat al deze eigenschappen noch alleen voorbehouden zijn aan de roman, noch aan de novelle of het verhaal. James Joyce' roman *Ulysses* (1922) omvat bijv. slechts een tijdspanne van 24 uur en in Jeroen Brouwers' *Zonsopgangen boven zee* (1977) is niet alleen de tijd zeer beperkt, maar ook het aantal personages. Soortgelijke tegenvoorbeelden zijn te geven voor de karaktertekening, de milieuschildering en de intrige.

Zelf zie ik het verschil tussen een kort verhaal en een roman als volgt:

- Een kort verhaal heeft een eenvoudige structuur en een gering aantal personages, en de ontwikkeling van de personages is marginaal.
- De ruimte binnen een verhaal is te beperkt om een ingrijpende en wezenlijke verandering of groei te tonen. Iemand kan van gedachten veranderen, een ander denkbeeld of inzicht krijgen, zijn plan wijzigen of een besluit nemen, maar voor grote veranderingen of tot inkeer komen is in een kort verhaal geen plaats.
- Een kort verhaal geeft geen brede milieuschildering en omvat een kort tijdsbestek. In korte verhalen is het niet mogelijk om een familiegeschiedenis of uitgebreide onderlinge relaties te tonen. De voorgeschiedenis ontbreekt of is heel summier. Het verhaal toont een kritiek moment uit het leven van de hoofdpersoon.
- In de roman is de intrige (plot) gecompliceerder, dat wil zeggen samengesteld uit hoofd- en nevenintriges. Het aantal personages kan zowel klein als groot zijn en de beschrijving van de personages bevat een uitvoerige karaktertekening en een bredere milieuschildering.
- Een roman heeft een meervoudige structuur en beslaat doorgaans een groter tijdsbestek. Personages kunnen wel een ontwikkeling doormaken die cruciaal is voor een lange periode en verband houdt met vele zaken die in hun leven spelen.

Aan de hand van de verhaalelementen personages, structuur, ruimte, tijdsverloop, spanningsopbouw, plot en eendes zullen de verschillen tussen een kort verhaal en een roman duidelijk worden. Ik gebruik voorbeelden uit het werk van Raymond Carver, Esther Gerritsen, A.P. Tsjechov, J.D. Salinger, Jan Wolkers en vele andere schrijvers om bovengenoemde elementen te illustreren.

‘Ik schrijf je een lange brief, want ik heb geen tijd voor een korte.’ Wie het zei ben ik vergeten, maar de opmerking is me altijd bijgebleven. Deze zin zegt veel over schrijven – over het proces van herschikken, schrappen, tussenvoegen, uitbreiden en weer inklinken. Deze zin laat ook zien dat het schrijven van een kort verhaal hoge eisen stelt aan een schrijver. Het is niet zo dat korte verhalen vingeroefeningen zijn voor het grote werk. En het is een misvatting om te denken dat schrijvers pas écht schrijvers zijn als ze doorbreken met een roman. Dit boek is noch een pleidooi voor het een, noch voor het ander. Het is een onderzoek naar de verschillen en overeenkomsten tussen beide genres.

In het eerder genoemde boek van Carole Burns zegt schrijver Gish Jen:

Ik denk niet dat ik romans zou kunnen schrijven zonder ook korte verhalen te schrijven. Onherroepelijk ontstaan er tijdens het schrijven van een roman neveninteresses die je beter buiten je roman kunt houden. Deze neveninteresses kunnen beter vervolgd worden via het korte verhaal. Het is als het onderhouden van buitenechtelijke relaties om je huwelijk te redden. Ik weet niet hoe dat in het echte leven werkt, maar binnen de context van schrijven is er iets voor te zeggen.

En er zijn schrijvers die uitsluitend korte verhalen willen schrijven, zoals Sanneke van Hassel: ‘Een kort verhaal staat relatief snel in de steigers. Dan kan ik snel beginnen aan wat ik het leukst vind: een soort redactiewerk. Eindeloos pielen op zinsniveau. Ik ben nu wel begonnen aan een roman, maar niet omdat ik een bestseller wil schrijven. Voor een roman ben ik misschien te veel controlfreak. Dan wil ik steeds al na een alinea terug om hem te herschrijven. Als ik veel research heb